

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

KUN, Tibor

Adalékok a rabszolgaság történetéhez

Eredeti közlés/Original publication:

Klió, 2000, 9. évf., 3. szám, 86–89. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.132

Dátum/Date: 2012. augusztus/August 31.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Kun, Tibor: Adalékok a rabszolgaság történetéhez, *AHU MATT*, 2012, **pp. 1–6. old.**, No. 000.000.132, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Országos nagy könyvtárak

Kulcsszavak/Key words

Rabszolga–kereskedelem, európai (atlanti) rabszolga–kereskedelem, arab–muzulmán rabszolga–kereskedelem, afrikai törzsfőnökök szerepe a rabszolga–kereskedelemben, lázadások a rabszolgaság ellen, abolicionizmus, slave trade, European (Atlantic) slave trade, Arab-Moslim slave trade, role of the African chiefs in the slave trade, rebellions against slave trade, abolitionism

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk
vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free
but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók,
kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattá-
ri szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag
anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve
ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevé-
kenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian
Union is a non-profit organisation that has created this electronic database
for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of
this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of
Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the
other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African
themes in its entirety from the beginning until the present day.

ADALÉKOK A RABSZOLGASÁG TÖRTÉNETÉHEZ

Kun Tibor

A néger rabszolga-kereskedelem eltörlésének 150. évfordulója alkalmából a párizsi Académie des Sciences d’Outre-Mer (Tengerentúli Tudományok Akadémiája) 1998. október 22-én rendkívüli ülést tartott, amelynek témája nemcsak a néger rabszolgaságának, de általában véve a rabszolgaságnak a világtörténelemben elfoglalt helye és szerepe volt. Beszámolóinkat ennek az ülésnek az anyaga alapján állítottuk össze.

Léo Elisabeth Martinique-szigeti (ma Franciaország egyik tengerentúli megyéje) történész, a martinique-i Történelmi Társaság elnöke az 1848-as rabszolga-felszabadítás körülményeit, előzményeit tárgyalja előadásában. Szerinte az 1848-as év nem jelentette igazán a néger rabszolga-kereskedelem megszűnését, ezért nem is tekinthető „jelképes évnek”, hiszen a francia gyarmatok mindössze 244 ezer néger rabszolgájának felszabadítását hozta el, míg az amerikai területeken 7 millió néger továbbra is rabszolgaságban maradt. Clinton amerikai elnök is hiába kiáltotta ki 1998-at az Amistad évének, amikor ez csupán azt az esetet tekintette „emberiség elleni bűntettnek”, ha európaiak tartottak rabszolgaságban négereket! A néger rabszolga-kereskedelem megszüntetése – mutat rá az előadó – a különböző területeken több szakaszban, hosszabb idő alatt valósult meg. Így pl. egy, az angolok által kibocsátott törvény értelmében a falusi rabszolgák esetében 1834-ben szüntették meg a rabszolgaságot; Martinique-on ennek egy Párizsban még 1794-ben megszavazott törvény értelmében kellett volna megszűnnie, de ez csak „utópia maradt”. Az 1849-ben megszavazott kártérítési törvény még 1848-as rendeletekre hivatkozik, ami azt jelenti, hogy a néger rabszolgaság megszüntetése gyakorlatilag több mint egy évig húzódott. Léo Elisabeth számos pontosító adatot felsorakoztató előadását nagyon megfontolandó felszólítással zárja: „Tudjuk elítélni a múltat, de ne feledjük: a rabszolgaság továbbra is él, továbbra is fel-felbukkan”, másrészt aláhúzza a néger rabszolgaság eltörlésének fontosságát, amikor így minősíti azt: „a világörökségbe sorolható gesztus”.

Bara Diouf a szenegáli Gorée-ban felállítandó, a emlékét idéző emlékművel kapcsolatban beszél a néger rabszolga-kereskedelemről, amelynek végleges eltörlését ő maga 1848-ban jelöli meg, de megemlíti az 1794-ben, a Konvent idején a nemzetgyűlés által hozott, a rabszolgaság megszüntetését célzó szavazást is. A néger rabszolga-kereskedelem a „trianguláris kereskedelem” idején és formájában érte el a csúcspontját. Az ekkor és ebből szerzett tőke felhalmozása tette lehetővé a korabeli Európa gazdasági fejlődését, exportképes iparának létrejöttét, ami viszont az „európai nemzetek jelenlegi

hatalmát, is megalapozta. E kereskedelem felvirágoztatását a néger uralkodók is nagy mértékben elősegítették; az ő felelősségüket még nem eléggé világította meg a történelem, különösképpen nem a mulattokét, akik közül sokan „vagyonukat ebből az undorító kereskedelemből szereztek”. E rabszolga-kereskedelem egyik fontos földrajzi állomása volt Gorée, ahol a tengerentúli szállításra összeszedett afrikaiakat „tárolták” a rabszolga-szállító hajókba történő „berakodásukig”. A megépítendő emlékmű, azon kívül, hogy az emlékezést lesz hivatott idézni, „az Amerikában és másutt élő néger testvéreinkhez fordul, hogy elnyerje bocsánatukat az Afrika által a négerkereskedelem megszervezésében és lebonyolításában vállalt részvételért”.

A kubai abolicionista mozgalomról tartott előadást Alain Yacou egyetemi tanár, a Karibi Tanulmányi és Kutatási Központ igazgatója. Kubában a gyarmatosítást támadó első lázadás 1795 áprilisában tört ki; ezt elősegítette a francia forradalom eszméinek a szigetre behurcolt rabszolgák közötti elterjedése. Haiti függetlenségének 1804 januárjában történt kikiáltása pedig a francia Saint-Domingue-ra küldött expedíciós hadtest vereségével együtt még inkább ráébresztette sorsukra a már szabad négereket és rabszolgákat. A XIX. század közepén a kubai rabszolgalázadásoknak két formája volt: a szökés (francia kifejezéssel: marronnage) és a műhelylázadások. A szökött néger rabszolgák (franciául: marrons) csoportokba szerveződve próbáltak szabad paraszti közösségeket alkotni a gyarmati település, az ültetvények periferiáján. A „marronnage” képes volt alkalmazkodni az ültetvényes berendezkedéshez, de kitűzhetette ennek elpusztítását is. A műhelylázadások már egyértelműen az ültetvényes rend megszüntetését, a gazdák megölésével a földek megszerzését tekintették céljuknak. Az 1820-as és 1840-es évek között sok per zajlott feketék és szabad mulattok ellen, akiket felforgató tevékenységgel vádoltak. Ezek az összeesküvők különböző, a néger rabszolga-kereskedelmet tárgyaló, azt sokszor elítélő műveket olvastak, de önfelszabadító harcuk ideológiai forrásai között szerepelt a haiti messianizmus, a rabszolgaság-ellenes jamaikai–angol szekták, valamint a brit korona helyi képviselőinek tevékenysége is.

Jean-Marie Breton jogászprofesszor a Code Noirról tartott előadást, melynek egyik kiinduló alapgondolata: „A Code legalizálja a néger rabszolga-kereskedelem és az általa posztulált szolgai státusz minden aljasságát és borzalmát... Törvényesített úton integrálja a rabszolgatartás gyakorlatát azon társadalmi, gazdasági kapcsolatok szabályozó rendszerébe, amelyek a fejlett, civilizált keresztény társadalom szubsztrátumát alkották”. Ugyanakkor jelzi, mennyire elégtelen volt a felvilágosodás filozófiája e megalázó szolgai sors megbélyegzésére, míg a hitoktatás a rabszolgaságnak mint a gazdasági célok elérését szolgáló eszköznek a létjogosultságát volt hivatott igazolni. A néger rabszolgának a Code értelmében nem volt jogi státusa; ha esetleg személyiség szintjére emelkedhetett, az csak azért történhetett, hogy a szabadok előtt számot adjon cselekedeteiről. A XIX. század első harmadában a rabszolgaság léte az azt fenntartó jogi felépítményt is tartósította. Az ezen jogi felépítmény megváltoztatásának feladatával 1830 után megbízott bírák tevé-

kenységét a fehér gyarmatosok és kreol magisztrátusok minden eszközzel igyekeztek a gyarmatokon megakadályozni, az eszközök között a fenyegetések, megfélemlítések és erőszakos cselekedetek is szerepeltek; ezek következtében a bírák nem hozhatták meg a reform által előírt jogi szankciókat, illetve ha meghozták is azokat, nem tudtak azoknak a gyakorlatban érvényt szerezni; ezért a Code 1685-től 1848-ig érvényben maradt.

Raoul-Philippe Danaho a rabszolgaság történetét vázolta a kezdetektől Amerika felfedezéséig. Előadásának kiinduló megállapítása: nem igaz az a nézet, mely szerint rabszolgák mindig és mindenütt csak négerek voltak; a rabszolgaság mint intézmény minden korban és minden rassz esetében létezett. Részletesen felsorolja a különböző korok rabszolgaságát, majd megállapítja, hogy az atlanti néger rabszolga-kereskedelem máig

„az utolsó és legjelentősebb tömeges rabszolga-kereskedelem volt, ami hozzájárult a négerekről alkotott kép további torzulásához Nyugaton, ahol addig is a Rossz alapvető szimbólumai voltak”.

Ezek a negatív vélemények csak napjainkban, a rasszkeveredés kiteljesedésének és elterjedésének időszakában kezdenek pozitív irányban megváltozni. Az ún. „kreol kultúra,” látványos megnyilvánulásai, pl. az irodalomban olyan kiemelkedő írók, mint A. Dumas, P. Chamoiseau (mai martinique-i szerző), illetve a közelmúlt eseményei közül az 1998-as futball világbajnokság győztes francia csapata...

Az előadásokat követő vitában több érintett témához, kérdéshez hozzászóltak. Le Cornec nehezményezte, hogy a rabszolgaság „minden borzalmát az atlanti néger rabszolga-kereskedelemre,” testálták; a Gorée-ba tervezett emlékművel kapcsolatban azon véleményének adott hangot, hogy Ouidah jobban megérdemelné azt, de ugyanilyen emlékművet akár Tombuktuban, akár N'Dzsamenában, akár Zanzibárban emelni lehetne a muzulmánok által folytatott rabszolga-kereskedelem áldozatainak emlékére; egyébként pedig még ma is több millió rabszolgáról tudunk a világban! J. Poirier szerint egyrészt a rabszolga-kereskedelmet nem az európaiak, hanem a muzulmán arabok vezették be, másrészt az európai rabszolga-kereskedők tevékenységét Afrikában maguk az afrikai törzsfőnökök segítették elő, valamint az esetek többségében a misszionáriusok és a felvilágosodás filozófusai is elfogadták a néger rabszolga-kereskedelem realitását. J. Lucea nem tud arról – minden állítás ellenére –, hogy a rabszolgaságot a mai napig emberiség elleni büntettnek nyilvánították volna, ennek megfelelően ilyen perek nem voltak. A. Yacou pontosítani kívánta azt a véleményt, mely szerint az Újvilágba érkezett négerek csak rabszolgák lettek volna; a spanyol konkvisztádorok vagy Spanyolország muzulmán hódítói között négerek is voltak!...

Előadók és hozzászólók igyekeztek lehetőség szerint szenvedélymentesen beszélni a néger rabszolga-kereskedelemről, az azzal kapcsolatos, gyakran már közhelyszerű kijelentésekről, véleményekről. Hasznos az ilyen vita, hi-

szen csak a – néha mégoly keserű – tények feltárásával közeledhetünk e súlyos ideológiai állásfoglalásokkal is terhelt jelenséghez.

(*Cent cinquantième année de l'abolition de l'esclavage* (A rabszolgaság eltörlésének 150. éve). Séance exceptionnelle de l'Académie des Sciences d'Outre-Mer. 1998. október 22. in: *Mondes et cultures. Comptes rendus trimestriels des séances de l'Académie des Sciences d'Outre-Mer. Tome LVIII – 2 – 3 – 4 – 1998.* Académie des Science d'Outre-Mer, Párizs, 2000, 604 old., 145–207. old.)